

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-54-30>

УДК 657.28

Башук Ірина Геннадіївна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і бізнес-консалтингу,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8669-9531>

Iryna Bashchuk

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ ЧЕРЕЗ ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ НА УМОВАХ ПІСЛЯПЛАТИ

FEATURES OF ACCOUNTING AND TAXATION OF SETTLEMENT TRANSACTIONS VIA PAYMENT SYSTEMS OF FINANCIAL INSTITUTIONS ON A CASH-ON-DELIVERY BASIS

Анотація. Досліджено специфіку розрахунків із покупцями на умовах післяплати із використанням платіжних сервісів фінансових установ, що набуває особливого значення в умовах розвитку електронної комерції в Україні. Визначено відмінності між платіжним та розрахунковим рахунками в законодавчих актах України. Розглянуто механізми взаємодії між продавцем, фінансовим посередником і покупцем, а також роль операторів поштового зв'язку у процесі інкасації коштів. Приділена увага правовим аспектам застосування реєстраторів розрахункових операцій у контексті отримання готівки або її еквівалента через посередницькі структури. Запропоновано шляхи вдосконалення нормативного регулювання та облікових підходів до розрахункових операцій через платіжні системи фінансових установ на умовах післяплати, що дозволить забезпечити правову визначеність, знизити фіскальні ризики та сприяти розвитку онлайн-торгівлі.

Ключові слова: платіжні системи, платіжний рахунок, фінансова установа, розрахункові операції, післяплата, суб'єкти господарювання, облік та оподаткування розрахункових операцій.

Summary. The article examines the nature of settlement operations with clients under post-payment terms using payment systems of financial institutions. The study analyzes the accounting and informational aspects of such operations, highlights the relevant legal and regulatory framework, and distinguishes between settlement and payment accounts. Special attention is paid to the role of postal operators and financial intermediaries in organizing e-commerce activities, particularly in the context of post-payment transactions. The article identifies the peculiarities of financial flows in cases where goods are paid for only upon delivery, emphasizing the risks and ambiguities arising from the involvement of third parties in financial settlements. Considerable focus is placed on the use of cash registers when entrepreneurs receive payments through post-payment mechanisms, especially in cases involving national postal operators or private financial service providers. The paper explores the complexities of taxation and accounting for funds received into entrepreneurs' accounts, which are often mistakenly treated as personal bank accounts, leading to potential violations of tax laws. The authors propose approaches to the proper classification and documentation of such transactions in financial and tax accounting to ensure compliance with legal requirements. Recommendations are provided for business entities engaged in online trade to structure their operations in a way that aligns with current legislative norms and reduces legal risks associated with incorrect identification of the nature of financial receipts. The findings aim to enhance transparency and legal certainty in the treatment of post-payment-based settlements in Ukraine's e-commerce environment. The paper also emphasizes the need for unification of practices regarding the interpretation of such transactions by tax authorities and proposes changes to regulatory acts to better reflect the economic essence of post-payment operations. These measures will contribute to a more predictable and fairer environment for businesses operating in digital commerce and provide a clearer legal status for transactions involving delayed payments and third-party financial agents.

Keywords: payment systems, payment account, financial institution, settlement transactions, cash-on-delivery, business entities, accounting and taxation of settlement transactions.

Постановка проблеми. Торгівля, як вид господарської діяльності, завжди займала вагоме місце, поряд із виробництвом, будівництвом, сферою послуг тощо. Особливої популярності торгівля набула серед малого та середнього бізнесу, адже торгівля – це «швидкі» гроші. Розвиток торгівлі відбувається під впливом розвитку суспільства та вимог споживача, змінюються види торгівлі, з'являється новий товарний асортимент, змінюються товарний попит та пропозиція, кількість суб'єктів господарювання на ринку, види та способи оплати за товар, з'являються нові маркетплейси та особливого розвитку набуває інтернет-торгівля, зокрема, через соціальні мережі.

Інтернет-торгівля – це сучасний спосіб продажу товарів, який широко використовується підприємцями. Вона здійснюється через індивідуальні сайти підприємців, відомі маркетплейси (Rozetka, Prom.ua, Епіцентр, Bigl.ua, F.ua, Kasta, Zakupka, АЛЛО маркетплейс, Made With Bravery, OLX тощо), соціальні мережі (YouTube, Facebook, Instagram, TikTok), мобільні месенджери (Viber, Telegram, WhatsApp) тощо.

Інтернет-торгівля набирає популярності у всьому світі завдяки своїй зручності та оперативності. Проте, як і будь-який інший вид комерційної діяльності, вона має як переваги, так і певні недоліки. Серед переваг онлайн-замовлень можна виділити: зручний процес замовлення, швидкість обробки інформації та оформлення замовлення, широкий вибір товарного асортименту, доступніші ціни, а також зручність способів оплати й доставки для покупця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження присвячені особливостям української практики дистанційних розрахункових операцій та законодавства з організації, обліку та оподаткування розрахункових операцій мають широкий спектр серед науковців. Так, Радіонова Н.Й. [13, с. 47] та Шалига Т.С. [14] досліджували розрахункові операції як дистанційну банківську послугу, яка є доволі зручною для клієнтів при роботі з банком і слугує відмінною платформою для прийняття оперативних рішень. Жуковський М. [3, с. 93] та Попов О.Г. [10] з'ясував зміст, сутність та стан правового регулювання розрахункових операцій у банківській сфері України та їх безпеки. Замула І. В., Українець О.В. [4], розглядали особливості застосування реєстраторів розрахункових операцій в торгівлі, а Парашенко О.К. [6, с. 126] в дослідженні розкрив особливості роботи з програмним реєстратором розрахункових операцій. Виговська Н.Г [1, с. 290] розглядала трансформацію системи безготівкових розрахунків в Україні, довела пріоритетність безготівкової форми розрахунків, визначила переваги та недоліки безготівкових операцій.

Як показує динаміка розвитку інтернет-торгівлі як в світі, так і в Україні, розрахунок і транспор-

тування товарів від інтернет-магазину до покупця є значно привабливішим для покупців, ніж у традиційних торгових точках (ринках, магазинах, супермаркетах, торгівельних центрах тощо). Під час замовлення та оплати товару споживачі можуть скористатися банківськими картками, електронними гаманцями або іншими платіжними інструментами. Особливою популярністю користується оплата товару при його отриманні – післяплата.

В умовах адаптації системи оподаткування до сучасних способів торгівлі, держава висуває певні вимоги до інтернет-торгівлі та регламентує її діяльність через нормативно-правові акти. Як показує сучасна практика обліку та оподаткування торгівельних он-лайн операцій, існують різні точки зору на розрахункові операції та «різночитання» нормативних положень з боку підприємців та фіскальних органів саме на операції післяплати, тобто оплата товару після його отримання та огляду через поштового оператора.

Метою статті є дослідження сутності розрахункових операцій з клієнтами на умовах післяплати через платіжні системи фінансових установ, їх обліково-інформаційне відображення та особливості зміни податкового навантаження суб'єкту господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Попереднім або заключним етапом торговельної операції є платіж за товар, послугу – тобто розрахункова операція. Якщо платіж відбувається до поставки товару, то це попередня оплата або авансовий платіж. Якщо платіж відбувається після поставки товару то це післяплата. Розрахункова операція може здійснюватися: 1) безготівково – через розрахункові, платіжні рахунки покупця та продавця; 2) готівкою – під час отримання товару, послуги покупцем; 3) «готівково-безготівкові» – готівкою від покупця через поштового оператора з подальшим зарахуванням на платіжний рахунок продавця (операція на умовах післяплати).

Безготівкові операції чітко регламентовані законодавством, їх виконання не викликає жодних сумнівів та не має спірних питань з контролюючими органами, зокрема ДПСУ (Державна податкова служба України). Безготівкові операції знаходять своє відображення в виписках банку (фінансової установи), які підприємець може сформувати в клієнт-банку або отримати безпосередньо в установі. Вони проводяться безконтактно щодо грошових коштів.

З готівковими операціям також є нормативна визначеність, готівка – це ознака використання реєстраторів розрахункових операцій (РРО) або програмних реєстраторів розрахункових операцій (ПРРО). Під час отримання готівки підприємець видає чек з РРО, ПРРО та звітує до ДПС таким чином за готівковими розрахунковими операціями. Готівкові операції майже не використовуються в інтернет-торгівлі.

Розрахункові операції в інтернет-торгівлі проводяться найчастіше безготівково чи «готівково-безготівковим» способом. Переважна більшість операцій здійснюється на умовах післяплати «готівково-безготівковим» способом, адже покупець хоче впевнитися в поставці товару, його якості і т.д. оглянувши його під час отримання у поштового оператора і тільки після цього сплачує за нього поштовому оператору. Поштовий оператор переказує кошти продавцю на його платіжний рахунок. При цьому ДПСУ наголошує на ознаки готівкової операції та вимагає використання РРО/ПРРО, а продавець не бере участь у готівковій операції, а отримує кошти від поштового оператора на рахунок. Для вирішення сутності «готівково-безготівкової» операції за участі поштових операторів на умовах післяплати вважаємо за необхідне дослідити: статус всіх учасників торговельних операцій; вид рахунків на які надходять кошти; сутність та ознаки розрахункової операції; необхідність чи відсутність застосування РРО/ПРРО до операцій на умовах післяплати.

В процес реалізації товару через інтернет-торгівлю на умовах післяплати до процесу залучається три суб'єкти господарювання: покупець – приватна особа, продавець – зареєстрований суб'єкт господарювання (ФОП), поштовий оператор – виконує функцію доставки товару та приймання оплати за товар.

Найпопулярнішими поштовими операторами в Україні є Нова Пошта, Укрпошта, Glovo, Делівері, Meest Express, Автолюкс, Zruchna, Delfast. Поштовий оператор має статус суб'єкту господарювання, але для виконання саме розрахункових операцій потрібна фінансова установа. Тому поштові оператори мають свої фінансові установи, або залучають операторів фінансового ринку. Наприклад, Нова пошта – це поштовий оператор, а NovaPay – це фінансова установа, через яку проводяться розрахункові операції. Нова пошта та NovaPay належать до компанії групи Nova.

Отже, для здійснення безготівкової або «готівково-безготівкової» розрахункової операції залучається фінансовий посередник – банківська установа або фінансова установа. Банківська установа і фінансова установа – це різні за правовим статусом і функціями учасники фінансової системи. Усі банки є фінансовими установами, але не всі фінансові установи – банки.

Банк – це юридична особа, яка має банківську ліцензію від Національного банку України (НБУ) та здійснює перелік банківських операцій відповідно до Закону України «Про банки та банківську діяльність». Банки можуть відкривати клієнтам поточні та розрахункові рахунки. Визначення поточного та розрахункового рахунку наведені в п. 12 та п. 14 ст. 1 Інструкції про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування

рахунків [5]. Поточний рахунок відкривається банком клієнту для зберігання коштів і виконання платіжних операцій. Розрахунковий рахунок відкривається банком небанківському надавачу платіжних послуг, фінансовій установі, що має право на надання платіжних послуг, виключно для цілей забезпечення виконання платіжних операцій його користувачів [5].

Фінансова установа – це юридична особа, яка надає фінансові послуги, але не є банком, здійснює перелік фінансових операцій відповідно до Закону України «Про платіжні послуги» [12]. Фінансові установи відкривають клієнтам платіжні рахунки. Визначення платіжного рахунку міститься в п. 11 ст. 1 Інструкції про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків [5] та у ст. 66 Закону України «Про платіжні послуги» [12]. Платіжний рахунок відкривається небанківським надавачем платіжних послуг клієнту на договірній основі виключно для цілей виконання платіжних операцій відповідно до договору та вимог законодавства України.

Отже, розрахункові рахунки та платіжні рахунки – це фінансові інструменти, які використовуються для зберігання коштів і здійснення операцій, але мають різне призначення та правовий статус. Саме статус фінансової/банківської установи, яка є посередником в розрахунковій операції на умовах післяплати визначає вид клієнтського рахунку, а отже і подальшу ситуацій з обліком коштів та їх оподаткуванням.

Розрахунковий рахунок відкривається переважно юридичним особам та підприємцям; призначення рахунку – проведення господарських операцій (зарплата, податки, розрахунки з контрагентами); мають суворі вимоги до відкриття та обліку з боку НБУ, мають статус офіційного рахунку для бізнесу. Платіжний рахунок відкривається фізичним особам та підприємцям; призначення рахунку – особисті перекази, онлайн купівлі, перекази; мають менш жорсткі вимоги регулювання їх відкриття та використання; не обов'язково мають юридичну силу для господарських операцій.

Спільними рисами розрахункових та платіжних рахунків є те, що: за призначенням обидва типи рахунків використовуються для обліку коштів клієнтів; за функціями – дають змогу здійснювати платежі, перекази, знімати й зараховувати кошти; відкриваються клієнту за заявою (юридичній чи фізичній особі – підприємцю), але не відкриваються фізичним особам (в такому випадку відкривається картковий рахунок); регулюються єдиним законодавством – Законом України «Про платіжні послуги» [12].

Дізнатися вид рахунку (платіжний чи розрахунковий) також можна розглянувши його структуру за форматом IBAN, який відповідає

міжнародним стандартам. Структура рахунку має чітко регламентований та стандартизований формат, номер може складати до 29 символів (літер або цифр) і мати умовний вигляд: UA KKYYYYUU~~AAAA~~AAAAAAAAAAAAAAAAAAAA. Перші 10 символів мають стандартизований вигляд (код країни – UA, KK – контрольна сума відповідно до алгоритму MOD 97-10, YYYYYU – код ID НБУ, ~~AAAA~~AAAAAAAAAAAAAAAAAAAA – номер рахунку аналітичного обліку платіжного рахунку/електронного гаманця). Частина номеру рахунку, яка надає нам аналітичну інформацію, починається саме з регламентовано номеру рахунку обліку грошових коштів відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку установи. Оскільки банківські установи та фінансові установи використовують різні Плани рахунків бухгалтерського обліку, то і код рахунку аналітичного обліку (перші чотири літери ~~AAAA~~ прикладу) також буде різним.

Банківські установи України в обліку користуються Планом рахунків бухгалтерського обліку банків України [8], який використовується тільки банківськими установами. Кошти суб'єктів господарювання – клієнтів банківської установи – обліковуються на ранку 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» розділу 26 «Кошти клієнтів банку». Наприклад, розрахунковий рахунок клієнту АТ КБ «Приватбанк» буде мати вигляд: UA 57 305299 00000**2600**1234567890, де 1234567890 – умовний код клієнта.

Фінансові установи України в обліку користуються Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [7], яких застосовується підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами (крім банків і бюджетних установ). Кошти суб'єктів господарювання – клієнтів фінансових установи – обліковуються на ранку 673 «Кошти клієнтів – юридичних осіб надавачів фінансових послуг» з відповідною деталізацією: 6731 – для юридичних осіб, які відкривають платіжний рахунок; 6732 – для фізичних осіб-підприємців, які відкривають платіжний рахунок; 6733 – для відокремлених підрозділів юридичних осіб-нерезидентів, які здійснюють підприємницьку діяльність на території України від імені юридичної особи-нерезидента. Наприклад, платіжний рахунок приватного підприємця – клієнта фінансової установи NovaPay від поштового оператора «Нова пошта» буде мати вигляд: UA 05 935871 00000**6732**1234567890, де 1234567890 – умовний код клієнта.

Фінансові установи – партнери поштових операторів, які залучаються до інтернет-торгівлі, відкривають своїм клієнтам саме платіжні рахунки. В той час, як більшість нормативних актів з оподаткування господарської діяльності використовує термін «розрахунковий рахунок». Тому вва-

жаємо за необхідне далі розглянути особливість платіжних рахунків і їх особливість використання для зарахування коштів від розрахункових операцій післяплати.

Платіжний рахунок відкривається на договірній основі між фінансовою установою та продавцем виключно для цілей виконання платіжних операцій відповідно до умов договору та вимог законодавства. Його основна мета – забезпечення зручного та безпечного обігу коштів між фізичними особами – покупцями та юридичними особами, підприємцями – продавцями.

Усі види рахунків (розрахункові, поточні, платіжні) фізичних осіб – підприємців, юридичних осіб перебувають на обліку в ДПС України. Банки, інші фінансові установи, небанківські надавачі платіжних послуг, емітенти електронних грошей зобов'язані, відповідно до ст. 69 Податкового кодексу України [9], повідомляти ДПС про відкриття або закриття рахунку. До постановки рахунку на облік в ДПС жодна операція за ним не може проводитися. Метою надання такої інформації до Державної податкової служби є їх: податковий облік, контроль за реальними фінансовими потоками, фінансовий моніторинг і виявлення ризиків ухилення від оподаткування, контроль за сплатою податків, можлива реалізація стягнення коштів у разі податкового боргу. Щоб дізнатися, які є рахунки на обліку в ДПС можна зайти до Електронного кабінету платника податків [2], відкрити вкладку «Рахунки» в розділі «Облікові дані», там будуть вказані всі банківські рахунки, які перебувають на обліку в податковій (станом на дату запиту).

Дослідивши особливості функціонування банків та фінансових установ, розглянувши види рахунків які вони пропонують клієнтам – суб'єктам господарювання, стає зрозумілим особливість безготівкових операцій. З готівковими операціями також є певна зрозумілість: є готівка – є РРО або ПРРО. Невизначеними залишаються готівково-безготівкові розрахункові операції на умовах післяплати, а саме їх організація, облік отриманих грошових коштів, їх оподаткування та документування. Основним невизначеним питанням є: застосовувати чи не застосовувати РРО; хто видає фіскальний чек на готівку отриману від покупця за товар. Для цього розберемося в сутності поняття «розрахункова операція» та «реєстратор розрахункових операцій».

Згідно з Законом України «Про платіжні послуги» [12] та Положенням про ведення касових операцій у національній валюті, розрахунковою операцією є зарахування коштів, їх списання чи переказ з рахунку клієнта. Тобто будь-яка дія з руху грошових коштів, а отже надходження на платіжний рахунок – це розрахункова операція. Розрахункова операція та реєстратор розрахункових операцій це тісно пов'язані поняття, особливо

при виконанні торговельних операцій, а отже при інтернет-торгівлі також.

Реєстратор розрахункових операцій – це пристрій або програмне забезпечення, яке фіксує розрахункові операції та видає фіскальні чеки. Метою фіскалізації розрахункових операцій є контроль податковими органами за готівковими розрахунковими операціями та доходами суб'єктів господарювання. Зв'язок між поняттями розрахункова операція та РРО можна прослідкувати за такими ознаками:

- за фактом розрахунку: якщо покупець під час оплати використовує картку, сплачує за QR-кодом, вносить готівку – це розрахункова операція;
- за умовою застосування РРО: якщо поводиться розрахунок з фізичною особою застосування РРО обов'язкове у більшості випадків;
- за реєстраційною ознакою: РРО фіксує факт здійснення розрахункової операції і реєструє фіскальний чек, який налається покупцю;
- за податковим моніторингом: відомості про реєстрацію розрахункової операції передаються до податкової в режимі он-лайн.

Отже, розрахункова операція за торговельною операцією – це готівковий або безготівковий платіж, що здійснюється за продані товари, який супроводжується наданням покупцю розрахункового документу.

Зауважимо, що використання платіжної картки для безготівкового розрахунку не звільняє від фіскалізації такої операції з застосуванням РРО. Оскільки РРО застосовується при розрахункових операціях, які, своєю чергою, є прийманням від покупця готівкових коштів, платіжних карток, платіжних чеків, жетонів тощо за місцем реалізації товарів (послуг) відповідно до Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» [11]. Використання РРО є обов'язковим у випадках: розрахунків готівкою або платіжними картками (термінал); інтернет-оплати через платіжні системи (якщо покупець фізична особа). Винятками, коли РРО не застосовується, коли: всі розрахунки виключно безготівкові між юридичними особами / приватними підприємцями (через рахунок у банку); продаж товару через інтернет з оплатою виключно на банківській рахунок приватного підприємця без використання платіжних систем і терміналів.

На готівкові та готівково-безготівкові операції відповідно до попереднього аналізу необхідно видавати фіскальний чек. Види фіскальних касових чеків (ФКЧ), їх обов'язкові реквізити, форма та особливості застосування регулюються Положенням про форму та зміст розрахункових документів/електронних розрахункових документів. Положенням регламентовано 5 форм касових чеків: ФКЧ-1 фіскальний чек про продаж товарів та послуг, ФКЧ-2 фіскальний чек про повернення

коштів, ФКЧ-3 фіскальний чек про переказ коштів на користь інших осіб, ФКЧ-4 фіскальний чек про видачу готівкових коштів держателям електронних платіжних засобів, ФКЧ-5 фіскальний касовий чек за операцією з торгівлі валютними цінностями в готівковій формі.

Фіскальний чек, який формується та видається фінансовими установами, містить обов'язкові реквізити, що ідентифікують отримувача грошових коштів. До таких реквізитів, зокрема, належать: повне найменування юридичної особи або прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи (у тому числі фізичної особи – підприємця), податковий номер, реквізити банківського рахунку та інформація щодо призначення платежу. Водночас, варто зазначити, що форма фіскального чеку ФКЧ-3, яка використовується небанківськими фінансовими установами, не передбачає відображення детальної інформації про товарні позиції, такі як назва товару, його кількість, вартість одиниці продукції тощо.

Це свідчить про те, що в процесі здійснення транзакцій фінансові компанії не фіксують товарний склад операцій, натомість основну увагу приділяють обліку руху грошових коштів. Водночас, навіть за відсутності даних про предмет купівлі-продажу, фіскальні чеки, зареєстровані у формі ФКЧ-3, становлять джерело інформації для контролюючих органів – насамперед для Державної податкової служби України (ДПС). Через інтеграцію з платіжною інфраструктурою, податкові органи отримують від фінансових посередників (які здійснили реєстрацію чеку) інформацію про надходження коштів як на користь фізичних осіб, так і суб'єктів господарювання.

Зокрема, користувачі небанківських платіжних сервісів – таких як Prom-оплата, iPay.ua, Portmone.com, Wayforpay, RozetkaPay, NovaPay, EasyPay – які здійснюють або отримують післяплату, автоматично потрапляють у поле моніторингу з боку податкових органів. Це відбувається під час фіксації операції у форматі ФКЧ-3 фінансовою установою.

У цьому контексті ДПС отримує можливість здійснювати наступний контроль: стосовно фізичних осіб – аналіз доходів, отриманих у результаті платіжних операцій, та встановлення факту ведення підприємницької діяльності без належної реєстрації або без сплати податків;

стосовно фізичних осіб – підприємців – контроль за фіскалізацією доходів від господарської діяльності, а також дотриманням встановлених законодавством обмежень щодо обсягу доходу, характерного для тієї чи іншої групи платників єдиного податку.

Таким чином, запровадження фіскального чека ФКЧ-3 у сфері діяльності небанківських фінансових посередників виступає ефективним інструментом прозорості грошових потоків та запобігання ухиленню від оподаткування.

Суттєвим аспектом фіскального регулювання розрахункових операцій через платіжні системи фінансових установ на умовах післяплати є обмеження щодо отримання готівкових коштів підприємцями у межах здійснення післяплатних операцій. Згідно з чинним законодавством, фізична особа – підприємець не має права безпосередньо отримувати готівкові кошти у відділенні поштового або платіжного оператора без попереднього зарахування зазначених сум на відповідний платіжний рахунок. Ця вимога ґрунтується на положеннях п. 128 Інструкції про порядок організації касової роботи банками та проведення платіжних операцій надавачами платіжних послуг в Україні, затверджені постановою Правління НБУ від 25 вересня 2018 року № 103. Надавачі платіжних послуг мають право приймати готівкові кошти за платіжною інструкцією виключно з метою їх подальшого зарахування на рахунки юридичних осіб, підприємців, а також осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність. Безпосередня видача готівки таким суб'єктам господарювання без проходження транзакції через рахунок є порушенням вказаного порядку. Таким чином, лише фізичні особи, які не здійснюють підприємницьку або незалежну професійну діяльність, мають право безпосередньо отримувати готівкові кошти від надавачів платіжних послуг у пункті видачі. Якщо ж фізична особа – підприємець отримує готівку у відділенні (наприклад, Нової пошти) без попереднього її зарахування на офіційний платіжний або поточний рахунок, така операція де-факто розглядається як надходження коштів фізичній особі. У податковому аспекті це створює ризик перекваліфікації отриманих сум: контролюючі органи можуть розглядати їх не як дохід від підприємницької діяльності, а як дохід фізичної особи. У такому разі застосовуються загальні правила оподаткування – зокрема, податок на доходи фізичних осіб у розмірі 18% та військовий збір у розмірі 5%. Сукупна ставка податкового навантаження становитиме 23% від суми отриманого доходу.

Отже, дотримання процедури попереднього зарахування коштів на рахунок підприємця є не лише нормативною вимогою, а й важливою умовою уникнення податкових ризиків, пов'язаних з неправильною класифікацією доходів у процесі розрахункових операцій через платіжні системи фінансових установ на умовах післяплати.

Згідно з п. 1 ст. 9 Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» [11], суб'єкти господарювання мають право не застосовувати реєстратори розрахункових операцій (РРО) або програмні РРО (ПРРО) у випадку здійснення операцій, що класифікуються як банківські. Однак варто звернути увагу на те, що законодавець у вказаній нормі оперує терміном «банк», а не «фінансова установа», що

має суттєве значення у правозастосуванні. Цю позицію підтверджує і податкова, яка деталізується підхід до розмежування банківських операцій, які звільняються від обов'язку застосування РРО/ПРРО і розуміє виключно ті, що здійснюються банківськими установами та мають наступний характер: перерахування коштів з поточного рахунку на інший поточний рахунок у межах стандарту IBAN; внесення готівки до каси банку з метою подальшого зарахування коштів на поточний рахунок; внесення готівкових коштів через платіжні термінали та/або програмно-технічні комплекси самообслуговування (ПТКС), які перебувають у власності банку.

На підставі такого тлумачення контролюючі органи констатують, що виключення, передбачене п.2 ст.9 Закону № 265 (щодо операцій з надходження коштів на рахунки у фінансових установах), не застосовується. Таким чином, суб'єкти господарювання, які користуються послугами небанківських фінансових установ (наприклад, NovaPay або інші подібні сервіси), зобов'язані застосовувати РРО або ПРРО при здійсненні розрахункових операцій, навіть якщо кошти зараховуються на рахунок у такій фінустанові.

Враховуючи сформовану практику фіскальних органів, відстоювання альтернативного підходу вимагає звернення до суду та доведення правової позиції в межах адміністративного судочинства.

Порушення обов'язку щодо застосування РРО/ПРРО тягне за собою юридичну відповідальність, що встановлена ст. 17 Закону № 265. Зокрема, за не проведення розрахункових операцій через РРО/ПРРО та не видачу (в електронній чи паперовій формі) фіскального чека покупцеві передбачені наступні штрафні санкції: у розмірі 100% вартості товарів (робіт, послуг), проданих з порушенням – за перше порушення; у розмірі 150% вартості – за кожне наступне аналогічне порушення. Такі фінансові санкції є досить істотними, оскільки базуються на повній вартості реалізованої продукції (послуг), а не лише на частині прибутку або обсязі податків, що підлягали сплаті. Відповідальність не залежить від факту виявлення ухилення від оподаткування, а настає за сам факт порушення правил фіскалізації. Варто також звернути увагу на те, що податкові органи мають право проводити фактичні перевірки суб'єктів господарювання щодо дотримання порядку застосування РРО без попереднього повідомлення, у разі наявності підстав, визначених у ст. 80 Податкового кодексу України (наприклад, за результатами аналізу даних з фіскальних чеків або за зверненням покупців). Таким чином, невиконання обов'язку щодо фіскалізації розрахункових операцій не лише порушує вимоги податкового законодавства, а й створює серйозні правові та фінансові ризики для суб'єкта господарювання, що може вплинути на його ділову репутацію, податкову історію та правовий статус.

Висновки. У сучасних умовах розвитку інтернет-торгівлі, яка стрімко трансформує традиційні форми комерції, особливої актуальності набуває дослідження специфіки розрахункових операцій, що здійснюються на умовах післяплати за участю фінансових установ та поштових операторів. Проведений аналіз дозволяє зробити низку узагальнень та висновків щодо правового, облікового та податкового трактування таких операцій.

По-перше, важливою особливістю розрахункових операцій в інтернет-торгівлі є домінування варіанта розрахункових операцій на умовах післяплати, коли покупець сплачує кошти лише після отримання товару. При цьому грошові кошти передаються не безпосередньо продавцю, а через посередника – поштового оператора. Саме ця тристороння модель і створює певні складнощі в ідентифікації характеру операції та її обліковому відображенні.

По-друге, законодавство України чітко розрізняє безготівкові, готівкові та «готівково-безготівкові» форми розрахунків. Безготівкові операції мають чітке нормативне забезпечення, не викликають питань у податкових органів. Готівкові операції, навпаки, супроводжуються обов'язковим використанням фіскального обладнання. Натомість середня форма розрахункових операцій – «готівково-безготівкові» операції – є правовим сірим полем, що потребує подальшого нормативного уточнення, врегулювання та пояснень від контролюючих органів на офіційному рівні.

По-третє, з точки зору податкового обліку, вирішальне значення має правовий статус рахунку, на

який зараховуються кошти. коштів. На практиці саме через це виникають суперечки щодо застосування РРО/ПРРО.

По-четверте, фінансові установи, які обслуговують поштових операторів, відкривають для клієнтів саме платіжні рахунки. Однак податкове законодавство зазвичай оперує поняттям «розрахунковий рахунок».

Слід зазначити, що облік усіх рахунків, незалежно від того, чи це банк, чи фінансова установа, ведеться в Державній податковій службі. Це дозволяє контролювати рух коштів, виявляти ризики ухилення від оподаткування та забезпечувати прозорість фінансових потоків.

Таким чином, розрахункові операції з післяплатою через платіжні системи фінансових установ є складним явищем, що поєднує елементи безготівкових і готівкових розрахунків. Вони потребують удосконалення правового регулювання, особливо в частині: чіткого визначення поняття «готівково-безготівкова операція»; визначення порядку застосування РРО в операціях післяплати; уточнення статусу платіжного рахунку; закріплення відповідальності за фіскалізацію на рівні поштового чи фінансового оператора.

Удосконалення нормативної бази через гармонізацію Податкового кодексу з Законом «Про платіжні послуги», дозволить забезпечити правову визначеність, зменшити ризики податкових спорів, підвищити прозорість електронної комерції та сприяти розвитку підприємництва у сфері онлайн-торгівлі.

Список використаних джерел:

1. Виговська Н.Г., Попов О.Г. Трансформація системи безготівкових розрахунків в Україні. *Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу*: тези V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Житомир, 6–7 листопада 2024 р. Житомир, 2024. С. 289–290. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/11/289.pdf>
2. Електронний кабінет платника податків. Електронний ресурс ДПС України. URL: <https://cabinet.tax.gov.ua/>
3. Жуковський М. Правове регулювання розрахункових операцій в банківській сфері України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2024. № 1(41). С. 91–97. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2024.41.091>
4. Замула І.В., Українець О.В. Особливості застосування реєстраторів розрахункових операцій в торгівлі. *Маркетингові стратегії, підприємництво і торгівля: сучасний стан, напрямки розвитку*: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Київ, 20 квітня 2023 р. Київ, 2023. С. 296. URL: <https://library.knuba.edu.ua/books/zbirniki/25/20-04-2023.pdf#page=296>
5. Інструкція про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків: Постанова Правління НБУ від 29.07.2022 № 162. Національний банк України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0162500-22#Text>
6. Парашенко О.К. Особливості застосування реєстраторів розрахункових операцій та програмних реєстраторів розрахункових операцій фізичними особами-підприємцями, які перебувають на спрощеній системі оподаткування, обліку та звітності у 2021 році. *Сучасні тенденції розвитку законодавства України в контексті проведення державних реформ*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. м. Чернівці, 04 березня 2021 р. Чернівці, 2021. С. 125–128. URL: <https://hdl.handle.net/11300/18312>
7. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ МФУ від 30.11.1999 р. № 291. Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#n13>
8. План рахунків бухгалтерського обліку банків України: Постанова НБУ «Про затвердження нормативно-правових актів Національного банку України з бухгалтерського обліку» від 11.09.2017 р. №89. Національний банк України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17#n26>
9. Податковий кодекс: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

10. Попов О.Г. Розрахункові операції як об'єкт банківської безпеки. *Ефективна економіка*. 2023. № 12. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2746>
11. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України від 06.07.1995 р. № 265/95-ВР. Верховна рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80#Text>
12. Про платіжні послуги: Закон України від 01.04.2023 р. №1591-ІХ. Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
13. Радіонова Н.Й., Терещук В.В. Розрахункові операції за допомогою дистанційних банківських послуг: переваги та недоліки. *Ефективна економіка*. 2016. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_2_20
14. Шалига Т.С. Дистанційне банківське обслуговування роздрібних клієнтів : монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2013. 412 с.

References:

1. Vyhovska N. H. (2024) Popov O.H. Transformatsiia systemy bezgotivkovykh rozrakhunkiv v Ukraini [Transformation of the Cashless Payment System in Ukraine]. *Suchasni vykyky staloho rozvytku biznesu : tezy V Mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, m. Zhytomyr, 6–7 lystopada 2024 r. Zhytomyr. Pp. 289–290. Available at: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/11/289.pdf> (in Ukrainian)
2. Elektronnyi kabinet platnyka podatkov [Electronic Taxpayer's Cabinet]. Elektronnyi resurs DPS Ukrainy. Available at: <https://cabinet.tax.gov.ua/> (in Ukrainian)
3. Zhukovskiy M. (2024) Pravove rehuliuвання rozrakhunkovykh operatsii v bankivskii sferi Ukrainy [Legal Regulation of Settlement Transactions in the Banking Sector of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Seriya: "Iurydychni nauky"*. № 1(41). Pp. 91–97. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2024.41.091> (in Ukrainian)
4. Zamula I. V., Ukrainets O. V. (2023) Osoblyvosti zastosuvannya reiestratoriv rozrakhunkovykh operatsii v torhivli [Peculiarities of Using Payment Transaction Recorders in Trade]. *Marketynhovi stratehii, pidpriemnytstvo i torhivlia: suchasnyi stan, napriamky rozvytku* : Materialy IV Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf., m. Kyiv, 20 kvitnia 2023 r. Kyiv. Pp. 296. Available at: <https://library.knuba.edu.ua/books/zbirniki/25/20-04-2023.pdf#page=296> (in Ukrainian)
5. Instruksiiia pro poriadok vidkryttia ta zakryttia rakhunkiv korystuvacham nadavachamy platizhnykh posluh z obsluhovuvannya rakhunkiv [Instruction on the Procedure for Opening and Closing Accounts for Users by Payment Service Providers Offering Account Services]: Postanova Pravlinnia NBU vid 29.07.2022 № 162 / Natsionalnyi bank Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0162500-22#Text> (in Ukrainian)
6. Parashchenko O. K. (2021) Osoblyvosti zastosuvannya reiestratoriv rozrakhunkovykh operatsii ta prohramnykh reiestratoriv rozrakhunkovykh operatsii fizychnymy osobamy-pidpriemtsiamy, yaki перебувають на спрощенні системи оподаткування, обліку та звітності у 2021 році. [Peculiarities of the Use of Payment Transaction Recorders and Software Payment Transaction Recorders by Individual Entrepreneurs under the Simplified Taxation, Accounting, and Reporting System in 2021] *Suchasni tendentsii rozvytku zakonodavstva Ukrainy v konteksti provedennia derzhavnykh reform* : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. m. Chernivtsi, 04 bereznia 2021 r. Chernivtsi. 2021. S. 125–128. Available at: <https://hdl.handle.net/11300/18312> (in Ukrainian)
7. Plan rakhunkiv bukhhalterskoho obliku aktyviv, kapitalu, zoboviazan i hospodarskykh operatsii pidpriemstv i orhanizatsii [Chart of Accounts for Accounting of Assets, Capital, Liabilities, and Business Transactions of Enterprises and Organizations]: Nakaz MFU vid 30.11.1999 r. № 291/ Ministerstvo finansiv Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#n13> (in Ukrainian)
8. Plan rakhunkiv bukhhalterskoho obliku bankiv Ukrainy [Chart of Accounts for Accounting in Banks of Ukraine]: Postanova NBU "Pro zatverdzhennia normatyvno-pravovykh aktiv Natsionalnoho banku Ukrainy z bukhhalterskoho obliku" vid 11.09.2017 r. №89 / Natsionalnyi bank Ukrainy Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17#n26> (in Ukrainian)
9. Podatkovi kodeks [Tax Code]: Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 r. № 2755-VI / Verkhovna rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
10. Popov O.H. (2023) Rozrakhunkovi operatsii yak obiekt bankivskoi bezpeky. [Settlement Transactions as an Object of Banking Security] *Efektivna ekonomika*. 2023. № 12. Available at: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2746> (in Ukrainian)
11. Pro zastosuvannya reiestratoriv rozrakhunkovykh operatsii u sferi torhivli, hromadskoho kharchuvannya ta posluh [On the Use of Payment Transaction Recorders in Trade, Public Catering, and Services] : Zakon Ukrainy vid 06.07.1995 r. № 265/95-VR. / Verkhovna rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80#Text> (in Ukrainian)
12. Pro platizhni posluhy [On Payment Services] : Zakon Ukrainy vid 01.04.2023 r. №1591-ІХ. / Verkhovna rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (in Ukrainian)
13. Radionova N.I. (2016), Tereshchuk V.V. Rozrakhunkovi operatsii za dopomohoiu dystantsiinykh bankivskykh posluh: perevahy ta nedoliky. [Settlement Transactions via Remote Banking Services: Advantages and Disadvantages] *Efektivna ekonomika*. № 2. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_2_20 (in Ukrainian)
14. Shalyha T. S. (2013) Dystantsiine bankivske obsluhovuvannya rozdribnykh kliientiv [Remote Banking Services for Retail Clients] : monohrafiia. Nizhyn : Aspekt-Polihraf, 412 p. (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 02.06.2025